

Presentació

L'estructura productiva catalana va viure entre finals dels anys cinquanta i mitjan setanta una etapa de profundes transformacions. L'aspecte més rellevant d'aquest període de canvi fou l'extraordinari desenvolupament del sector industrial, caracteritzat per unes altes taxes de creixement i una diversificació de la producció que convertien definitivament Catalunya en una àrea altament industrialitzada, fins al punt que diversos analistes, entre ells P. Vilar, afirmen que si es pot fixar en algun moment de la història contemporània de Catalunya una revolució industrial, hauria d'ésser en aquests anys. És evident que canvis de tanta magnitud no s'explicarien sense induccions externes: l'etapa extraordinàriament expansiva del capitalisme internacional posterior a la Segona Guerra Mundial arrossegà també l'economia espanyola i catalana al marge de la inepetititud, el retrogradisme o bé l'eficiència i la voluntat industrialitzadora dels tecnòcrates de la dictadura.

L'impacte i la incidència del creixement industrial d'aquests anys foren tan intensos en tots els plans, econòmic, social, psicològic i moral, que fins a un cert punt resulta comprensible que es prestés poca atenció al tipus de transformacions que simultàniament es donaven al món rural català. Màxim que es feia era mostrar les diverses manifestacions de retrocés: demogràfics, d'actius agraris i en general la pèrdua de pes específic del camp català. Tot això s'acostumava a presentar com a signe de normalització: finalment la nostra estructura social i econòmica era homologable a la dels països industrialitzats. Un context com aquest no era el més adequat per a copsar l'extraordinari dinamisme del sector com es posa en evidència si ens fixem en alguns indicadors bàsics:

	<i>Població activa agrària</i>	<i>% total població activa</i>	<i>Nombre de tractors</i>	<i>Compres fora sector</i>	<i>% sobre prod. final agrari</i>
1950	328.382	22,2	1.956	—	—
1960	264.623	15,6	8.526	2.274.197	17
1970	166.176	8,6	36.956	2.274.440	—
1971	—	—	—	9.648.963	25
1976	—	—	—	30.908.197	42

Font: León BENELBAS, *Economia agrària de Catalunya* (Barcelona, Ketres, 1981), ps. 101, 141 i 209.

Penso que en aquest cas les xifres canten i això evita la necessitat de fer gaire disquisicions sobre l'entitat del fenomen. Curiosament no és fins a finals de la dècada dels setanta quan es compta amb algunes investigacions interessants, com les de la Fundació Centre d'Estudis de Planificació, la de León Benelbas o la de Chechi i A. Peix, però la metodologia utilitzada i el caràcter ahistòric de gran part d'aquests treballs exigeixen reconduir la investigació a nivells més propers a la realitat. Des de distintes perspectives els treballs que s'agrupen en la part monogràfica d'aquest número de «Recerques» fan aportacions eficaces per entendre millor aquest procés.

Els exemples analitzats coincideixen a situar en els anys cinquanta, amb alguns antecedents anteriors però en general poc significatius, l'arrencada de la innovació tecnològica en el sector agrari català, que adquirirà un extraordinari desenvolupament els anys posteriors. Assenyalem només que, si bé és cert que fou per aquestes dates quan es comencen a produir els canvis significatius, no es pot oblidar que això significa en molts aspectes tornar a connectar amb la línia de desenvolupament agrari català dels anys trenta. Amb això només vull remarcar que el dinamisme del camp català no surt del no-res sinó que és el resultat d'unes experiències anteriors brutalment interrompudes pel franquisme. Ara que comencen a aparèixer les afeccions a exercicis sobre el cost social de determinades opcions polítiques o econòmiques potser seria el moment d'intentar calcular el cost social del franquisme i probablement es comprovaria que la barbàrie franquista es tradueix també a nivell agrari en un tall radical i profund de la línia ascendent anterior a la rebel·lió militar, caiguda de la qual tan sols vint anys després hom es començarà a recuperar en el context de la favorable conjuntura econòmica d'aquells anys.

Deixant de costat aquestes consideracions, el cert és que des de finals dels cinquanta la major part d'indicadors comença a disparar-se. El ràpid creixement de la producció no pren formes extensives o intensives de treball exclusivament, sinó que és per la via de la innovació tecnològica i d'intensificació del capital com s'aconsegueix el ritme extraordinari de creixement de la producció i de la productivitat.

En l'article de J. Bacaria, on s'utilitza una enquesta qualitativa contestada per agents d'extensió agrària, se sistematitzen les innovacions introduïdes en l'agricultura catalana en tres grans blocs: mecanització, canvis de conreus i millores tecnològiques de caràcter químic o biològic. La difusió d'aquestes innovacions, juntament amb noves formes de producció ramadera de caràcter industrial, constitueixen la base del creixement agrari d'aquest període. Les respostes de l'enquesta permeten a l'autor una aproximació al sempre difícil tema del grau i les etapes de difusió i implantació de cadascuna de les millores. Als anys cinquanta predominen les innovacions mecàniques substitutives de mà d'obra, la utilització creixent d'adobs compostos. Segueixen ja sense solució de continuïtat tot un conjunt de millores: maquinària específica per a cada conreu, selecció d'espècies vegetals i animals, nous mètodes de tractament de malalties i pestes que afecten vegetals i animals, nous sistemes de reg estalviadors d'aigua i hivernacles antiglaçades.

Antoni Tulla i Ma. Dolors García Ramon en constaten a escala comarcal les línies d'innovació i el ritme i la cronologia. A la Cerdanya i a l'Alt Urgell, l'àrea examinada per A. Tulla, durant els anys cinquanta es produí un fort creixement

de la producció de llet, una gran part d'explotacions van prendre la decisió de produir llet i una part d'elles la de *només* produir llet, amb el qual fet s'aprofundí el procés d'especialització i gràcies a les marcades diferències entre preus pagats i rebuts, aquesta etapa permeté l'acumulació de capital i la implantació d'unes estructures productives capaces d'afrontar les dificultats de la crisi de 1973.

Al Baix Camp tarragoní, la comarca estudiada per Ma. Dolors García Ramon, també a finals de la dècada dels cinquanta, les gelades de 1956, l'espectacular expansió de l'avicultura, el desenvolupament turístic a partir de 1960 i la ràpida industrialització de l'àrea de Tarragona determinaren un canvi profund de l'estructura productiva. Els conreus tradicionals, com la vinya i l'olivera, perden en vint anys prop del 50 % i el 35 %, mentre que la superfície destinada a patates primerenques i la de presseguers es multipliquen per quatre i deu respectivament, i horta i blat de moro també creixen significativament. Condició necessària a aquests canvis de conreu fou l'ampliació del regadiu, freqüentment amb inversions substantives i també amb aplicació creixent de maquinària i d'adobs químics. Els beneficis totals, sense comptar la inversió inicial, van passar de 86 milions el 1955 a 674 el 1974 i els dels conreus innovadors de 2,3 a 501,1 en el mateix període.

En el curs d'uns pocs anys l'agricultura tradicional va quedar fora de combat i les noves tecnologies es difonien amb una extraordinària rapidesa, arraconant aquelles explotacions que tenien dificultats per introduir-les i provocant un èxode rural d'una amplitud desconeguda fins llavors. En les noves condicions en què es desenvoluparen les activitats agràries, poder continuar participant en la producció exigia canvis radicals: una forta capitalització de les explotacions per a l'adquisició de maquinària, productes químics, noves espècies animals i varietat de plantes, i alhora un nivell alt de coneixements per aplicar la nova tecnologia. La dependència del capital i del coneixement científic eren ja imprescindibles per a continuar practicant l'agricultura. Tal com havia succeït en altres països, es completa la integració del sector agrari al capital i les vies de dependència i subordinació són múltiples i cada vegada més absorbents. Crèdits, adquisició d'*inputs* a la indústria, integracions ramaderes, dependència respecte a les empreses de comercialització i indústries alimentàries segreguen un seguit de lligams i xarxes enmig de les quals l'explotació pagesa tradicional té molt poc a fer. El capital i les seves regles del joc han acabat imposant-se també en l'agricultura.

La ràpida implantació i consolidació d'una agricultura altament capitalitzada i que utilitza tecnologies molt avançades ens porta a antics debats i polèmiques, d'arrel marxiana-kautskyana, entorn de les formes de desenvolupament capitalista en el sector agrari. Dit en altres termes, ¿el desenvolupament d'aquesta agricultura fortament tecnificada només es pot realitzar a través d'un intens procés de concentració que comporta l'expropiació i l'eliminació de les explotacions pageses tradicionals i la consolidació de grans empreses dotades de recursos suficients? En definitiva ¿quins són els agents de les transformacions agràries catalanes d'aquest període? No és en aquest paper on es poden desenvolupar amb l'atenció suficient problemes tan complexos, però sí que vull fer referència a algunes de les interessants aportacions sobre el tema que hi ha en els treballs que publiquem.

Respecte al grau de concentració de la propietat territorial és evident que no s'ha desembocat en una estructura on predominen les grans explotacions.

Certament la comparació de les dades censals de 1962 i 1972 posa en evidència una apreciable tendència a l'ampliació de la dimensió mitjana de l'explotació, sobretot al Pallars Sobirà, la Cerdanya, Osona, el Baix Empordà, com mostra A. Tulla; però les extensions mitjanes continuen essent relativament modestes. Adhuc Ma. Dolors García Ramon constata una lleugera disminució al Baix Camp. De totes maneres d'això no es pot deduir, com es fa massa sovint, que l'estructura de la propietat sigui molt equilibrada i que la terra estigui molt ben repartida entre els pagesos. La investigació d'Elena Estalella sobre la propietat territorial a la província de Girona demostra l'existència de grans propietaris, superiors al miler d'hectàrees en uns quants casos, que tira per terra les afirmacions anteriors. La manca de correspondència entre explotació i propietat sembla evident.

D'altra banda, en les noves condicions en què es realitzen les activitats agràries, la viabilitat d'una explotació depèn més de la capacitat per capitalitzar-se que no pas per ampliar l'àrea de cultiu. En altres termes, el doble procés de concentració/expropiació passa tant per una ampliació de recursos financers com per l'eixamplament de la grandària de les explotacions. Arribats aquí, de nou podem plantejar la pregunta anterior, ¿quins van ser els agents de les transformacions que es produïren en l'agricultura catalana entre els anys cinquanta i els vuitanta? Al Baix Camp «l'empresa agrícola familiar va poder ser la protagonista de la transformació agrícola». A la Cerdanya i l'Alt Urgell l'especialització en la producció lletera parteix inicialment d'unes quantes explotacions pageses mitjanes (explotacions petites productores de mercaderies), l'exemple de les quals és seguit per un ampli sector d'explotacions més petites (de quasi subsistència) que aporten una gran part de la llet produïda cap al final dels quaranta. La dècada següent es caracteritza per un fort creixement de la producció i de l'acumulació de capital que permet la consolidació de les explotacions mitjanes, el sorgiment de les primeres grans explotacions i la decadència creixent de les explotacions més petites, que es consolidarà quan al començament dels anys setanta «les noves economies d'escala augmenten ràpidament...» i solament les explotacions mitjanes i comercials «poden mantenir els seus rendiments amb la millora de les races, noves instal·lacions i en general millorant la productivitat del treball». J. Bacaria examina el tema des d'una perspectiva diferent. En termes provocatius discuteix el tòpic que les explotacions més petites s'especialitzen en cultius que requereixen més dotacions de treball per hectàrea i les més grans en conreus més extensius amb menys necessitat de treball per unitat de superfície... També qüestiona la conseqüència lògica de l'anomenat dualisme tecnològic: mentre les primeres explotacions introduïren innovacions estalviadores de terra, les segones tendiren a incorporar innovacions estalviadores de treball. L'anàlisi de la mostra el porta a la conclusió que des d'una perspectiva dinàmica no es dona cap dualisme tecnològic ja que tant les explotacions familiars com les més grans coincideixen en un únic model d'innovació tecnològica. És a dir, en opinió de Jordi Bacaria, no té cap sentit establir una diferenciació entre explotacions pageses i explotacions capitalistes, ja que ambdues acaben tenint un comportament similar. En darrer terme, l'única cosa que compta és si són explotacions eficients o no ho són. Una argumentació d'aquest tipus tendeix simplement a certificar que determinades explotacions pageses han tingut una participació extraordinàriament activa en les transformacions agràries del període,

però en canvi no pot explicar perquè d'altres s'han situat en posicions cada vegada més marginals fins a la seva desaparició. La famosa «qüestió agrària» no s'esgota aquí. Encara desconeixem elements importants que van incidir en el procés, però sense cap mena de dubte els treballs que publiquem obliguen a repensar moltes coses i esperem que estimularan altres investigacions que ajudin a entendre millor una etapa tan decisiva de la història de la societat catalana contemporània.